

DE VIERDAAGSE ZEESLAG 11-14 juni 1666 (Four Days Battle)

Door Drs Dirk J. Barreveld is oud-Hoogleraar economie, oud-stuurman Grote Vaart, officier K.M.b.d. auteur van maritiem-historische en populair-wetenschappelijke werken. Schema's van de vlootbewegingen zijn ontleend aan de beschrijving van deze slag door Jhr H.A. van Foreest e.a.

De Vierdaagse Zeeslag, Pieter Cornelisz van Soest 1666.

Tijdens De Ruyter's tocht naar West-Afrika en de West was er in 1665 opnieuw een oorlog met Engeland uitgebroken. Het eerste grote treffen in deze oorlog, de slag bij Lowestoft op 13 juni 1665, eindigde voor de Nederlanders in een smadelijke nederlaag. Een belangrijke oorzaak van de nederlaag was het halfslachtige optreden van de Nederlandse opperbevelhebber, luitenant-admiraal Jacob van Wassenaer van Obdam geweest. Het kon hem echter niet meer verweten worden, van Obdam was met zijn schip de "Eendracht" tijdens de zeeslag in de lucht gevlogen.

De Staten Generaal zaten nu echter wel met een probleem: wie moest Van Obdam opvolgen? Onder aanvoering van Johan de Witt werd gekozen voor Michiel. Het was geen moeilijke keuze, immers De Ruyter was de oudste in rang en had zich politiek gezien altijd afzijdig opgesteld.

Cornelis Tromp

Jacob van Wassenaer Heer van Obdam

Op 11 augustus 1665 bevorderden de Staten-Generaal De Ruyter tot luitenant-admiraal van Holland en West Friesland en opperbevelhebber van de vloot. Zijn traktement bedroeg 300 gulden per maand.

Een nieuwigheid was dat De Ruyter zou fungeren onder een trio gevolmachtigden van de Staten op de vloot. Dit waren Johan de Witt (Holland), Johan Boreel (Zeeland) en Rutger Huygens (Gelderland). Alleen besluiten van Krijgsraden, die aan boord door zeeofficieren gehouden zouden worden, hadden de gedeputeerden te respecteren. Zij zouden de Krijgsraden wel steeds bijwonen en van advies voorzien. Na de dramatische gebeurtenissen bij Lowestoft had men het er niet bij laten zitten. De drie gecommiteerden hadden de uitrusting van de oorlogsvloot krachtig ter hand genomen. In samenwerking met Cornelis Tromp, op dat moment nog voorlopig opperbevelhebber, was hard aan het herstel van de schade gewerkt, had men de seindienst langs de kust verbeterd en had Tromp een nieuwe gevechtsinstructie, de Resolutie en ordre, voor de vloot opgesteld. Deze instructie schreef voor dat de vloot in drie eskaders verdeeld zou worden, terwijl ieder eskader in drie smaldelen verdeeld werd. De vaste drie eskaders zouden in het gevecht één linie vormen om de kracht van het geschut in de brede zijde onbelemmerd te doen spreken.

Toen De Ruyter zich op 18 augustus op de vloot meldde, was deze gereed om zee te kiezen. De nieuwe opperbevelhebber scheepte zich, met de drie gedeputeerden in op de "Delfland", een schip met zeventig stukken en een bemanning van 450 koppen. De vloot beschikte over 4300 stukken geschut en een bemanning van ruim 20.000 koppen. De Ruyter verwisselde zijn vlaggenschip "Delfland" voor de "Stad en Lande". De "Delfland" bleek ongeschikt als vlaggenschip en de "Zeven Provinciën", het toekomstige vlaggenschip van De Ruyter, was nog niet gereed. Pas op 5 oktober stak de vloot weer in zee. Het was een machtige vloot van 91 schepen.

Wat was er met de Engelse vloot gebeurd?

Op weg terug naar Engeland veroverde Sandwich nabij de Doggersbank 23 Nederlandse schepen, waaronder twee rijkeladen retourschepen en vier escorteurs. Indachtig zijn al maanden niet betaalde bemanning, en een mondelinge toestemming van de koning, gaf hij toestemming tot een onmiddellijke verdeling van de buit. Dit was een politieke blunder van de eerste orde. Hij nam zelf, met zijn officieren, een ruim aandeel in de buit. Het gevolg was dat zijn vijanden hem afbeeldden als een gewetenloze profiteur. Hij raakte in ongenade en verdween van de vloot. Het jaar daarop werd hij ambassadeur in Madrid.

Het schip "de Spieghele" op het IJ, voor 's Landts Zeemagazijn.

Voorjaar 1666: de Nederlandse vloot

Op 6 mei 1666 werd het commando van de vloot formeel aan De Ruyter en diens ondergeschikte bevelhebbers opgedragen. Vervolgens werd uitvoerig vergaderd over de indeling van de vloot. Uiteindelijk werd ditmaal gekozen voor drie eskaders. Op 2 juni stak de vloot in zee, zonder de schepen van het Noorderkwartier en Friesland, zij zouden later volgen. Tromp voerde, samen met Meppel, het bevel over het derde eskader; Cornelis Evertsen en Tjerck Hiddesz. de Fries commandeerden het tweede eskader. De Ruyter en Aert van Nes voerden het hoofdeskader aan.

Cornelis.Evertsen.de.oude

Aert van Nes

Op 16 mei bracht de vijftienjarige Prins van Oranje een bezoek aan de vloot. Hij werd een als een vorst onthaald. De jonge prins ging eerst aan boord van de "Zeven Provinciën", waar hij met veel eerbetoen werd ontvangen. Daarna bezocht hij de "Eendracht" van Aert van Nes en de "Hollandia" van Tromp. Juichend schreeuwden de overwegend Oranjegezinde matrozen: "Leve de prins!" en donderende saluutschoten overstemden dit geschreeuw nog bijna. De volgende dag zette de prins zijn bezoek voort en hij werd te eten genodigd op de "Zeven Provinciën". Gratis bier zorgde voor een uitgelaten stemming. De berichten van het succesvolle bezoek van de potentiële admiraal-generaal zullen Johan de Witt weinig plezier hebben gedaan.

Voorjaar 1666: de Engelse vloot

In januari 1666 had ook Frankrijk aan Engeland de oorlog verklaard. Voor de Republiek was dat een goede zaak, Louis XIV had beloofd de Toulon-vloot, onder de hertog De Beaufort, naar de westkust te sturen om de vloot van de Republiek te versterken. Eerst echter moest deze vloot zich stationeren nabij de Portugese rivier de Taag als bescherming voor de vloot van De Ruyter en Duquesne die de hertogin De Nemours, bruid van de koning van Portugal, naar Lissabon zou brengen.

Abraham Duquesne

Sir William Berkeley

De Beaufort arriveerde op 9 juni voor de monding van de Taag. Hij lag daar nog te wachten toen in de Noordzee de Vierdaagse Zeeslag al in alle hevigheid was begonnen. Natuurlijk was een en ander de Engelsen niet ontgaan. Men zocht op tegenmaatregelen. Aan Engelse zijde was eind mei een vloot van 76 schepen, 9 branders en vele adviesjachten beschikbaar. Naast chronisch geldgebrek en de late terugkeer uit de Straat van Gibraltar van een eskader onder admiraal Smith, was ziekte in de walinrichtingen (als gevolg van de pest) de voornaamste reden geweest dat een dertigtal schepen niet tijdig gereed was.

Op 2 juni vertrok de vloot naar de Duins, waar een vierde eskader van twintig schepen onder bevel van Prins Rupert, werd afgesplitst. Ayscue kreeg nu de witte vlag en de blauwe ging naar Smith. Deze laatste bleef echter achter omdat zijn schip, de "Loyal London", nog niet gereed was. De bedoeling van de afsplitsing van het eskader van Prins Rupert was om te voorkomen dat de Franse vloot van De Beaufort zich met De Ruyter zou kunnen verenigen. Men dacht dat de Franse vloot ergens in Het Kanaal kruiste.

Over deze splitsing van de vloot is in kringen van historici en krijgskundigen heel wat te doen geweest. Wat vast staat is dat de splitsing is gebeurd op basis van verkeerde inlichtingen, immers de Franse vloot was op dat moment nog maar net uit de Straat van Gibraltar en moest nog wachten nabij de monding van de Taag op de komst van de bruid van de Portugese koning. Verder schijnt aan de beslissing een onderschatting van de Nederlandse vloot ten grondslag te hebben gelegen. Van Albemarle is bekend dat hij geen hoge dunk van de Nederlandse vloot had. Hij achtte 60 schepen genoeg om De Ruyter's 90 schepen aan te kunnen. Ook speelde naar alle waarschijnlijkheid animositeit tussen hem en zijn medebevelhebber, Prins Rupert, een rol. De eierzuchtige George Monck, eerste Hertog van Albemarle, zou er weinig voor gevoeld hebben de eer van de te verwachte grote overwinning op de Nederlanders te willen delen.

Enkele dagen later, echter, schijnt hij zich te hebben bedacht. Zijn brief van 9 juni aan Koning Charles II is een noodkreet om meer geld, meer personeel, meer soldaten, meer schepen en meer wapens. Charles gaf op dezelfde dag Prins Rupert bevel terug te keren naar de hoofdmacht. Rupert was inmiddels al gevorderd tot het eiland Wight. Pas op 12 juni bereikten de nieuwe orders hem en kon hij op tegenkoers gaan. Pas op de middag van de 13e juni, de derde dag van de Vierdaagse Zeeslag dus, bereikte hij nabij Kentish Knock de Engelse hoofdmacht.

Prins Rupert van de Palts

George Monck, First Duke of Albemarle

Albemarle, zelf aan boord van de "Royal Charles", ankerde in de nacht van de 10e buiten de Goodwin Sands en hees om 4 uur in de ochtend opnieuw de zeilen. Twee uur later liet de "Bristol", die een eind noordoost van de hoofdmacht zeilde, door het losgooien van de bramzeilen en het afgeven van een drietal kanonschoten weten dat ze de vijand aan lij had. De Engelse opperbevelhebber verkeerde in een tactisch gunstige positie. Gezien zijn positie boven de wind had hij zijn koers kunnen voortzetten en de Nederlanders kunnen ontwijken. Hij deed dat niet, eierzuchtig als hij was, zal hij wel gedacht hebben door een verrassende concentratie tegen een deel van De Ruyter's scheepsmacht zijn minderheid in vuurkracht te kunnen compenseren. Zo voer hij met volle zeilen, rond 10 uur in de ochtend, met ruime wind op het eskader van Tromp af, in de hoop dit een zware slag toe te kunnen brengen voordat de Nederlanders hulp van uit lij konden krijgen.

De strijd begint

De Ruyter's vloot telde inmiddels 72 kapitale schepen, 13 fregatten, 9 branders, 8 adviesjachten en een twintig tal galjoten. In totaal beschikte de vloot over 4200 stukken geschut en was bemand met 22.000 koppen. Het was de grootste en machtigste vloot die ooit onze zeegaten had verlaten. Tussen de galjoten bevond zich ook de galjoot van Willem van de Velde de Oude, onze beroemde zeeschilder.

De bekende Nederlandse zeeschilder Maarten Platje maakte dit schitterende olieverf schilderij van 2 x 1 m. op basis van de gravure van Willem v/d Velde de Oude van de zee krijgsraad a/b van de Nieuwe "Zeven Provinciën" (Zie de witte vlag om op te roepen tot de krijgsraad.)

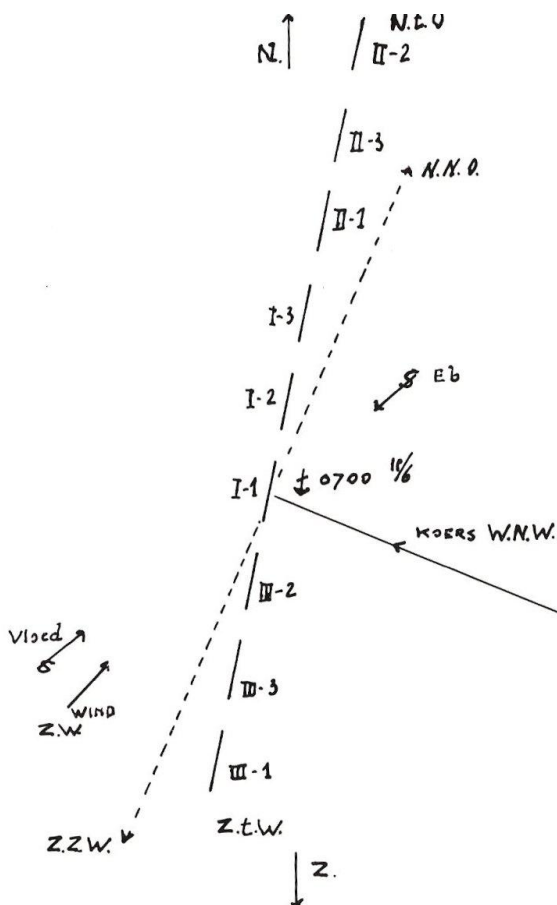
Gedurende de eerste dagen van juni hield de vloot zich gaande nabij Texel. Men ankerde tot het tij keerde. De wind draaide ten gunste en met het tij mee bevond men zich in de avond van de 9^e in een positie van 30 tot 33 zeemijl van de Hoek en 's Gravenzande in een peiling Z.O.ten Z. Van een Zweedse schipper vernam men hier dat een Engelse vloot van 80 schepen op de 7^e in de Duins lag. Met een O.Z.O. wind bereikte De Ruyter op de 10^e de hoogte van Nieuwpoort, ongeveer 20 mijl uit de wal. Op basis van inlichtingen van verscheidene aangehouden schepen besloot de opperbevelhebber koers te zetten naar de Vlacke Zee tusschen het Zuyt- ende Noort- Voorlandt (Het Nauw van Calais).

De vloot hield een koers tussen W.Z.W. en W. ten Z. aan. Aanvankelijk ging het goed tot dat om 10 uur de wind wegviel. Het bladstille weer gaf schilder Van de Velde de kans om een prachtig panorama te maken dat nu in het British Museum hangt. De Ruyter maakte van de gelegenheid gebruik om de Krijgsraad bijeen te roepen en de vlag- en hoofdofficieren nogmaals een hart onder de riem te steken. De schepen werden gevechtsklaar gemaakt. Dit is te zien op de gravure van v/d Velde en het olieverfschilderij van M. Platje.)

Krijgsraad a/b van de "Zeven Provinciën", Willem v.d. Velde de oude

De volgende ochtend was het weer totaal anders. De wind was Z.W. ongeveer kracht 6 Beaufort, een harde wind. De schepen gingen anker op en stuurden W.N.W., vier streken hoger dan de dag er voor. Met deze koers kon men het Nauw van Calais (de Hoofden) niet bezeilen. Om 7 uur draaide het tij en was men gedwongen weer te ankeren. Om 9 uur seinden de buitenwachten dat ze de vijand in het zicht hadden. Men telde acht of tien schepen. De "Hollandia", het vlaggenschip van Tromp, peilde kort daarna de vijand in het N.W. en W.N.W. Rond 10 uur, tijdens een zware onweersbui, verloor de "Gelderland", een nieuw schip van 64 stukken, zijn boegspriet en fokkenmast samen met de grootmarsra, het schip was hierdoor onbruikbaar. Om te voorkomen dat het door de naderende vijand veroverd of tot zinken gebracht zou worden liet De Ruyter het schip onmiddellijk door drie galjoten wegslepen. De commandant van het schip, baron van Ghent stapte over op "Het Wapen van Utrecht".

De rollen leken te zijn omgekeerd: De Ruyter, die de vijand zoekt, is in zijn strategische manoeuvre geremd door de weersomstandigheden en moet voor anker blijven afwachten wanneer de vijand wordt ontdekt.

Kaart 1. De geankerde positie van de Nederlandse vloot 11 juni om 07.00 uur.

De eerste dag

Met het ten anker komen tussen Duinkerken en North Foreland, om 7 uur in de ochtend van de 11^e juni, was de strategische manoeuvre van de Nederlandse vloot geëindigd. De vloot bevond zich in de eerste fase van de gevechtsformatie. De ontplooiing vanuit de zeilorde is namelijk een tijdrovende manoeuvre en kennelijk had De Ruyter het reeds op de 10^e raadzaam geacht daar niet langer mee te wachten. Ten anker liggend lag het hoofdeskader (met De Ruyter) in het midden, het tweede eskader (van Evertsen en De Vries) aan stuurboord hiervan en het derde eskader (Tromp en Meppel) aan bakboord.

De vloot werd gevechtssklaar gemaakt. Daar kwamen tal van zaken bij kijken:

- De vuren moesten gedoofd zijn om brand zoveel mogelijk te voorkomen,
- de dekken geklaard, genat en met zout bestrooid tegen uitglijden,
- de brandblusmiddelen verspreid,
- enterdreggen vastgezet,
- de ra's met kettingen gevangen,
- kleine zeilen aangeslagen,
- touwwerk en lekstoppers uitgelegd met voldoende reserveblokken,
- een verbandplaats werd ingericht, waartoe de tafel in de kajuit met een zeildoek werd overtrokken, tenzij kombuis en bottelarij voor dit doel waren aangewezen,
- de Chirurgijn zette zijn ijzers in het vuur en hield de zalven bij de hand,
- kardoezen werden gereedgehouden,
- scherp en lonten aan dek gebracht en opgetast bij de stukken, die konden worden uitgevoerd,
- nadat de proppen weggenomen en
- de geschutpoorten geopend waren¹.
- Potten met lijmerige olie, bestemd om naar de vijand te werpen om diens dekken onbruikbaar te maken, werden met handgranaten en stinkpotten, naast schietgeweer

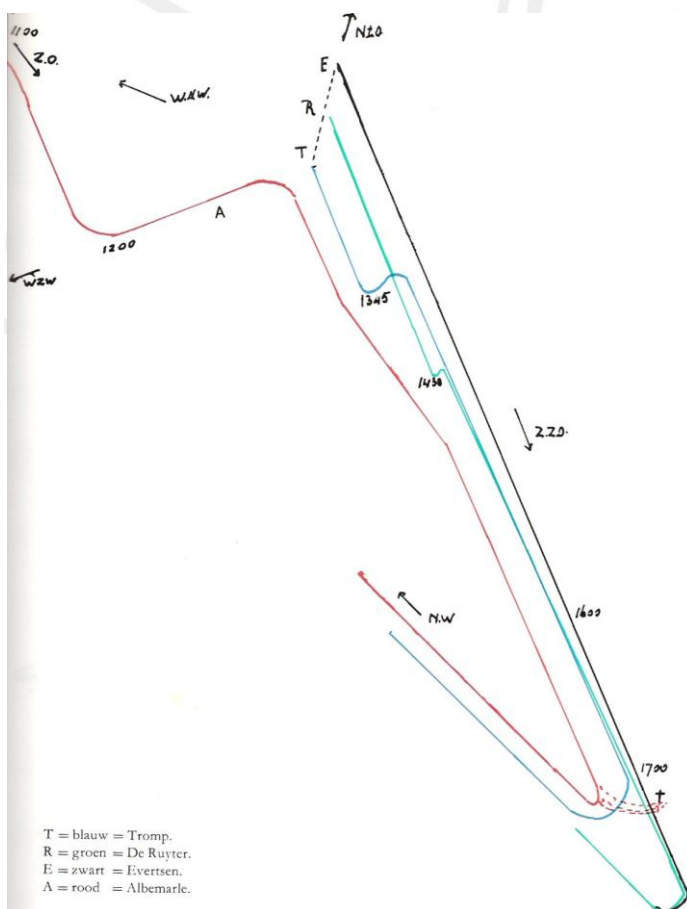
¹ De Hollandse vloot voer per kanon 42 schoten mee, bij de Engelsen klaagde men over gebrek aan munitie, men voer als regel 'slechts' 40 schoten mee.

en ammunitie, aan de scherpschutters uitgereikt, die hun plaats vonden in de marsen; de meesten waren zeesoldaten,

- het volk werd over het schip verdeeld, met enkele der belangrijkste posten voor konstabels en timmerlui, voorzien van het nodige materiaal om averij te herstellen.

Ten slotte had De Ruyter ook de kok doen opschaffen; aan iedereen werd een wijnrantsoen verstrekt waarna driemaal de klok werd geluid, het gebruikelijke signaal om ieder tot zijn taak te roepen.

Het feit dat het eskader van Tromp en Meppel bovenwinds nogal geëxposeerd lag zal De Ruyter waarschijnlijk niet ernstig bezwaard hebben. Hij moet er van overtuigd zijn geweest dat Albemarle bij deze halve zuidwester storm geen aanval uit de loef zou wagen, omdat dan diens onderste batterijen, waar zich het zware geschut bevond, door de helling van de schepen niet gebruikt konden worden. Vice-admiraal De Liefde spreekt dan ook van de dolle Engelsen, die “weinych zeemanschap” vertoonden. Men kan stellen dat Albemarle kennelijk te weinig zeeman was (hij was van huis uit een landmachtofficier) om de gevolgen van zijn actie te kunnen overzien. Vast staat dat zijn adviseurs aan boord op deze manoeuvre hebben aangedrongen. Ook het achterblijven van het eskader met de blauwe vlag en het dralen van een deel van de witte vlag, schijnt hem niet gedeerd te hebben in het uitvoeren van zijn voornemens. Hij moet er vast van overtuigd geweest zijn dat zijn beoogde concentratie op het eskader Tromp/Meppel al deze nadelen te niet zouden doen.

De Engelse vloot naderde uit het westnoordwesten. Zij zeilde ruimschoots (de wind kwam dus iets van achteren in) op een zuidoostelijke koers. Tegen de middag bevonden de Engelsen zich westzuidwest van de Nederlandse vloot. Toen de vloot ongeveer 4 zeemijl verwijderd was draaiden de schepen van de wind en stormden voor de wind op het eskader van Tromp/Meppel toe. Het moet een dreigend gezicht zijn geweest, een vloot van zo'n 70 machtige oorlogsschepen met volle zeilen voor de wind.

Kaart 2. Aanval van Albemarle bij aanvang Vierdaagse zeeslag.

Wat De Ruyter niet voor mogelijk had gehouden gebeurde dus toch. Nu moest er snel gehandeld worden. De Ruyter hees de blauwe vlag en vuurde twee kanonschoten af, het sein voor het onmiddellijk onder zeil gaan. Tijd om de ankers op te hieuwen was er niet meer, de ankerkabels werden gekapt. De zuinige De Ruyter liet nauwkeurig in het journaal noteren hoeveel touw en ankers er hierbij verloren gingen. De wind was inmiddels twee streken geruimd, van zuidwest naar westzuidwest. Dit was van belang met het oog op de aanvalskoers waarop de strijd werd ingezet. Zeegang en harde wind belemmerden de manoeuvres, men trachtte een kiellinie-bij-de-wind te vormen. Met behulp van lange riemen viel men vol over bakboord, de Engelsen loefden op en zo raakte men slaags.

Tromp was een veel te goede tacticus om in zijn geëxposeerde positie de op hem gerichte Engelse aanval alleen met zijn eigen eskader op te vangen. Tromp wende snel voor de wind om en kwam over stuurboord te liggen, waarna hij de koerslijn van het Nederlandse centrum kruiste en wat lager uitkwam dan in zijn bedoeling moet hebben gelegen. De Ruyter was door deze manoeuvre gedwongen hetzelfde te doen om in het kielzog van Tromp te komen. De eskaders van Tromp en De Ruyter waren door deze manoeuvres naar lij weggezakt. Hierdoor kwamen nu ook de Friezen en Zeeuwen in een positie om aan de strijd deel te nemen.

In het gevecht dat zich op deze middag op evenwijdige koersen, volgens de regels van de moderne zeetactiek, afspeelde kregen verschillende Engelse schepen het zwaar te verduren. Vooral de "Swiftsure" (66 stukken) van vice-admiraal Berkeley ontving hevig vuur. Het schip verloor onder meer zijn bramsteng met de witte commandovlag. Tromp achtte de tijd rijp om de "Swiftsure" te enteren. Door de te geringe afstand tussen Tromp's "Hollandia" en "De Liefde" van kapitein Pieter Salomonsz kwamen beide schepen, tijdens Tromp's manoeuvre om langs zij de "Swiftsure" te komen, met elkaar in aanvaring. Berkeley greep zijn kans en vuurde de volle laag in beide Hollandse schepen. Vóór de twee Nederlandse schepen voer heel correct als seconde van Tromp de "Callantsoog", die de "Swiftsure" weldra onder vuur nam, terwijl een ander schip uit Tromp's eskader, de "Reiger", uit een positie achter Tromp kwam opdagen, de Engelsman achtervolgde en enige tijd later veroverde. Vice-admiraal Berkeley kreeg een musketkogel door zijn keel en bloedde dood.

Van de 380 opvarenden van de "Swiftsure" werden er 348 gevangen genomen. De "Reiger" nam de "Swiftsure" op sleeptouw en sleepte het schip naar Goeree. De kapitein kreeg voor deze daad een boete van duizend gulden vanwege overtreding van de afspraak dat buitgemaakte schepen uitsluitend en alleen naar de Wielingen bij Vlissingen mochten worden gebracht.

Ondertussen had Tromp's "Hollandia" de fokkenmast, grote mast en de steng van de bezaansmast verloren. Het schip was daardoor onbruikbaar voor de strijd geworden, Tromp verplaatst zijn admiraalsvlag rond 16 uur naar "De Jonge Prins" van kapitein Houttuyn.

Dit hele gebeuren, vroeg in de strijd, is nauwkeurig vastgelegd op een aantal tekeningen van Willem van de Velde de Oude.

Vierdaagse Zeeslag, Abraham Storck, Rijksmuseum Amsterdam.

Behalve de "Swiftsure" werden ook de lichtere "Loyal George" van 48 stukken en de "Seven Oaks" (onze voormalige "Zevenwolden"), een schip van 54 stukken, genomen. De Engelse "Rainbow" was zo zwaar gehavend dat het schip alleen nog maar over bakboord kon zeilen, het bereikte uiteindelijk de haven van het Vlaamse Oostende.

De successen hadden echter ook gevolgen. Het "Hof van Zeeland" van het tweede eskader, met als kapitein Simon Blok, en de "Duivenvoorde" uit de groep van Jan van Nes in het centrum (kapitein jonker Otto van Treslong), waren in brand geraakt en vlogen rond 16 uur in de lucht. Verder was de grote mast van de "Deventer" door een 36-ponds kogel in het hart geraakt en het want was zwaar beschadigd. Kapitein Swarts oordeelde het geraden, met zijn prijs een vaderlandse rede op te zoeken en dit werd eveneens Goeree. Ook de "Beschermer" (54 stukken, kapitein van der Zaan) besloot in verband met problemen aan de tuigage en een sterk verzwakte bemanning naar Goeree terug te keren.

Achter in de middag raakte het Engelse eskader van de witte vlag zo dicht bij de banken voor de Vlaamse kust dat men besloot te wenden. Bij deze manoeuvre liep de Engelse voorhoede gevaar om door het eskader van Tromp in de lengte doorschoten te worden zonder dat men iets terug kon doen. De manoeuvre gelukte wonder wel en men kwam goed op de nieuwe koers noordwest te liggen. Tromp kon niets anders doen dan enige tijd doorzeilen om vervolgens ook te wenden, zodat hij ruim vóór Albemarle over liep en bovenwinds van de witte vlag uitkwam. Hij stond nu bloot aan de volle brede zijde van de vijand, die uit lijpositie vuurde. De situatie van het derde eskader was rijp voor een oude manoeuvre waarbij men, dicht aaneengesloten, de vijand uit een loefpositie naderde, dus een kruisende koers aanhield, om al vurende door hem heen te breken. Tromp deed dat ook en kwam er goed van af.

De Ruyter had met zijn middentocht tot dusverre een nauw vuurcontact met het Engelse centrum onderhouden en zelf, traditiegetrouw, een tweegevecht geleverd met Albemarle. Vroeg in de avond moest De Ruyter afhouden om te voorkomen dat hij op Tromp's eskader zou inzeilen. Toen hij uiteindelijk kon wenden kwam hij hoog boven de Engelsen uit. Toen Albemarle zag dat de Nederlanders zo ver weg waren nam hij van de gelegenheid gebruik om te ankeren. Hij kon ook weinig anders, hij had vrijwel al zijn zeilen verloren en door een kettingkogel zijn grote steng met de Britse vlag overboord zien gaan. Nog meer schepen ankerden, waar-onder schout-bij-nacht van de rode vlag Sir Robert Holmes met de "Defiance".

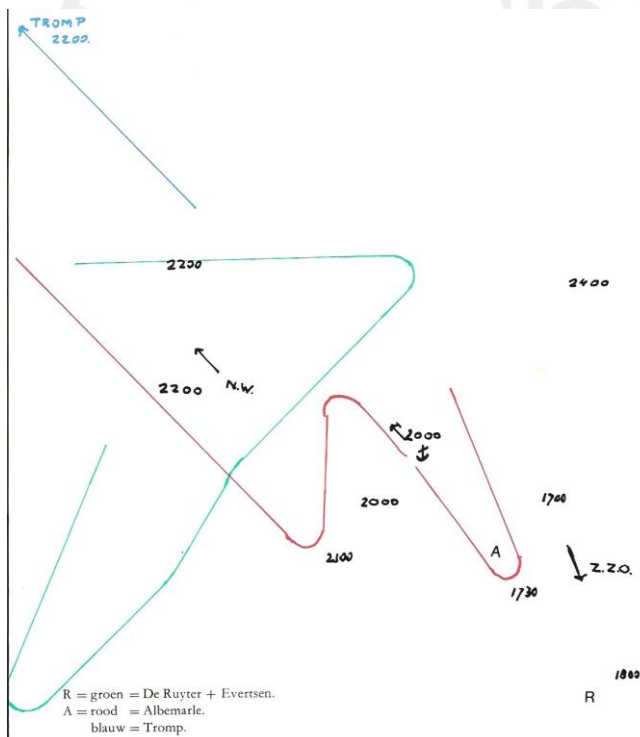
Sir Robert Holmes

Sir George Ayscue.

Tegen 20 uur was De Ruyter met zijn middentocht over de nieuwe boeg zo dicht genaderd dat Albemarle zijn ankertouwen moest kappen. Opnieuw ontstond een hevig vuurgevecht waarin "De Jonge Prins" van Tromp zo beschadigd werd dat de admiraal de volgende ochtend voor de tweede maal van schip moest verwisselen. Typerend was ook het geval van de Britse schout-bij-nacht Harman met zijn "Henry", een schip van 72 stukken. Na eerst zwaar beschadigd te zijn door Tromp kreeg het een brander van De Ruyter aan boord, die werd met man en macht afgewend.

Daarna kwam hij onder de Zeeuwen terecht, die met een brander zijn achterschip in vlammen zette. Tal van bemanningsleden sprongen in paniek overboord, het vuur werd echter bedwongen en Evertsen zond onder dekking van zijn geschut een derde brander op het schip af, die door de "Henry" tijdig in de grond werd geschoten. Zo wist Harman, zelf gewond, tegen het vallen van de avond te ontkomen; bij toeval werd luitenant-admiraal Cornelis Evertsen door zijn laatste schot gedood.

Kaart 3. Het treffen tussen de Ruyter en Albemarle om ca 20.00 uur

Rond 22 uur gingen de vloten uit elkaar. De Engelsen zeilden hoog aan de wind een westelijke koers. De Ruyter voer eerst om de oost, daarna om de zuid. Tromp was ver vooruit geraakt, hij verloor met een elftal schepen contact met de hoofdmacht en moest tot de ochtend wachten om dit te herstellen.

De tweede dag

Gedurende de nacht werd er hard gewerkt aan het zo goed als mogelijk herstellen van de opgelopen schade. Tromp vond de hoofdmacht terug en sloot zich daarbij aan. Van Engelse kant ontstond de indruk dat de Hollanders versterking gekregen hadden. Het ging echter om het afgedwaalde eskader van Tromp. Psychologisch had dit gebeuren groot effect op de Engelsen.

Albemarle beschikte deze ochtend over 49 of 51 schepen, De Ruyter had er omstreeks 77. Voor de aanvang van de strijd hielden beide vloten Krijgsraad. Albemarle deed dit met alleen de vlagofficieren, De Ruyter liet ook de kapiteins participeren. Merkwaardig was dat De Ruyter geen vervanger aanwees voor de gesneuvelde Evertsen. Hij hielp ook Tromp aan een nieuw vlaggenschip, het werd "De Provincie Utrecht", eigenlijk het schip van vice-admiraal de Liefde.

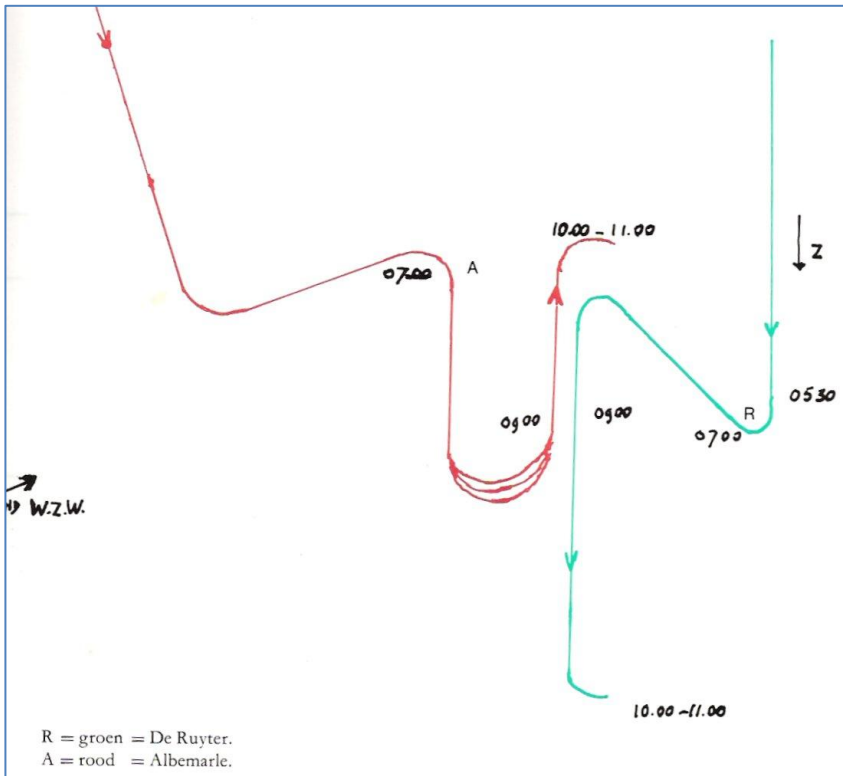

Johan.de.liefde

Joan Cornelisz Meppel.

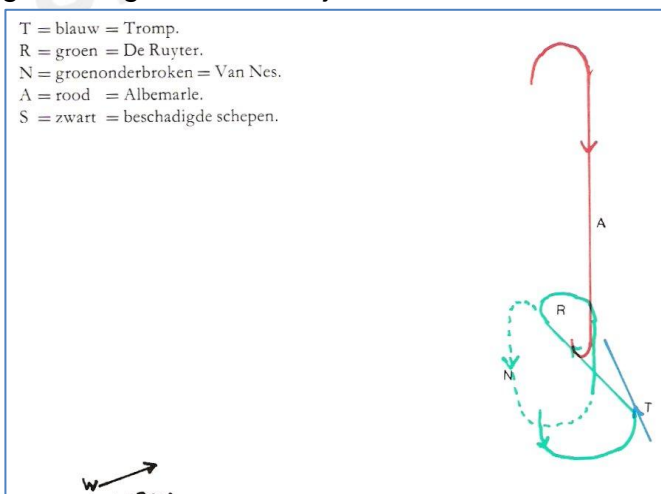
Tegen 6 uur, bij een matige WZW-wind, werd de Engelse vloot in het westnoordwesten waargenomen. Zij volgden een koers ONO. De Engelse vloot bevond zich aan loef van Nederlanders. De Ruyter stuurde zuid maar verlegde bij het zien van de vijand zijn koers naar noordwestelijk. De Engelsen antwoordden hierop door de koers naar zuid te verleggen om de wind te behouden, De Ruyter reageerde met opnieuw zuid voor te gaan liggen.

Kaart 4. Het eerste contact tussen Albemarle en de Ruyter tijdens de namiddag van dag 2.

Zo bleef het veranderen van koersen geruime tijd door gaan tot dat de Engelsen tenslotte vóór de wind op de Nederlandse vloot af kwamen. Het liep inmiddels tegen 9 uur. De Ruyter bleef bij-de-wind zuid voorliggen in de hoop Albemarle tot een gevecht op gelijke koersen uit te lokken. Albemarle ging daar niet op in en liet zijn vloot op schootsafstand op tegenkoers gaan, waarna een fel passeergevecht ontstond. Er was aan beide kanten veel schade, maar er gingen geen schepen verloren. Vervolgens was het een uur windstil. Toen de wind enigszins terugkwam stuurde De Ruyter, die met zijn smaldeel zuidelijk van de Engelsen terechtgekomen was, enige tijd noordwest om zo de loef te krijgen. Halverwege deze manoeuvre hoorde hij echter hevig schieten in het midden van de Engelse vloot. Het bleek dat Tromp met een aantal schepen omsingeld was en het hevig te verduren kreeg.

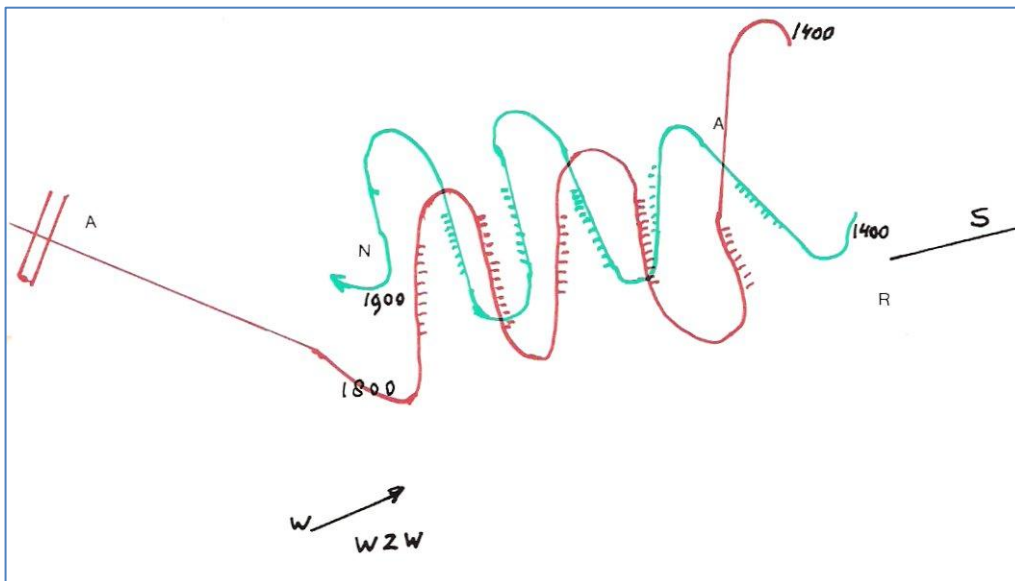
De Ruyter moest zijn manoeuvre afbreken om Tromp te ontzetten. Dit lukte, Tromp, licht gewond geraakt aan zijn been, moest voor de derde keer overstappen op een ander schip

omdat "De Provincie Utrecht" te beschadigd was om verder als vlaggenschip te kunnen dienen. Het ging ditmaal aan boord van de "Gouda" van schout-bij-nacht Sweers, waarmee hij Sweers voor aap zette en hem alle schijn van een commando ontnam. Tactheid was nu eenmaal niet het sterke punt van Tromp.

Kaart 5. De Ruyter ontzet Tromp.

Het was tijdens dit gevecht dat Albemarle bericht kreeg dat Prins Rupert met zijn eskader op weg was om hulp te verlenen. Tussen de gevechten door ging Tromp nog even bij De Ruyter aan boord langs om hem te bedanken voor zijn hulp. Door de matrozen aan boord van de "Zeven Provinciën" werd hij met gejuich begroet. De Nederlandse vloot was door dit alles in verwarring geraakt, terwijl de Engelsen nog steeds over een goed georganiseerd geheel beschikten. Zij slaagden er echter niet in hun voordelige positie uit te buiten. Met name vice-admiraal Ayscue, die een poging deed om De Ruyter en Tromp van de rest van de vloot af te snijden, faalde in zijn opzet. Uiteindelijk kon tegen de middag de orde zo goed mogelijk hersteld worden.

Kaart 6. Een serie passeergevechten in de middag van de tweede dag.

De schade als gevolg van dit gevecht was niet mis:

- "De Provincie Utrecht" en de "Vrijheid" moesten naar Texel gesleept worden
- de "Pacifcatie" naar Vlissingen,
- de "Calantsoog" en de "Spiegel" werden ook naar Texel gesleept, de laatste door het kapitale schip "Vrede" een Amsterdammer uit het smaldeel van De Ruyter.
- "De Liefde" was in de lucht gevlogen, slechts 39 man overleefde dit drama.
- Vice-admiraal Abraham van der Hulst was gesneuveld.

Na de middag kwamen de vloten opnieuw met elkaar in gevecht. Twee passeergevechten vonden plaats. Omstreeks drie uur in de middag werd de grote steng van de "Zeven Provinciën" afgeschoten. Het schip werd hierdoor onbruikbaar voor het gevecht. De Ruyter ging op enige afstand van het strijdgewoel voor anker om de schade te repareren².

² Of hij nu wel of niet het bevel tijdelijk aan Van Nes heeft overgegeven is een open vraag. Volgens zijn journaal deed hij dat niet en vermeldt alleen dat zijn steng er af is. Volgens het officiële verhaal zou hij echter zijn bevelswimpel naar Van Nes hebben gestuurd. Hij had kunnen overstappen op een ander schip, zoals Tromp inmiddels al drie keer had gedaan, De Ruyter deed dit niet. Waarom is onduidelijk, enerzijds was de "Zeven Provinciën" het zwaarste en beste schip van de Nederlandse vloot. Als de opperbevelhebber overgestapt zou zijn had dit psychologische gevolgen kunnen hebben. Anderzijds was er de oproep van de Staten Generaal aan vlagofficieren om zich niet nodeloos in gevaar te begeven. Overstappen te midden van het strijdgewoel was geen ongevaarlijke exercitie. Uiteindelijk was het ook een gebaar van opperste zekerheid dat alles naar wens verliep met de zeeslag.

Aan het einde van de middag trok Albemarle zich met zijn vloot terug. De Nederlandse vloot ging in de achtervolging, die de gehele nacht zou duren. Men kwam wel dichtbij maar net niet dicht genoeg om de vijand de nekslag toe te kunnen brengen.

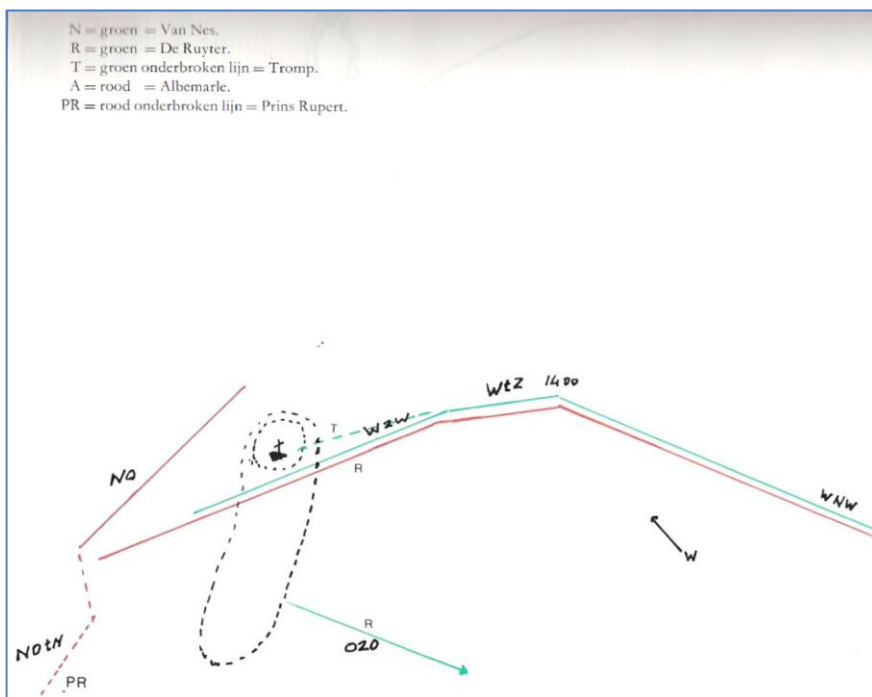
De Engelsen verloren deze dag de "St. Paul", de vroegere "St. Paulus", in 1665 genomen. Men verloor ook de "Black Spread Eagle", onze vroegere "Groningen". Dit schip was in 1665 tijdens een storm in Engelse handen gevallen. Het schip zonk tijdens de zeeslag. Wij betreunden het verlies van schout-bij-nacht Stachouwer, wiens schip "Wapen van Enkhuizen" op de 12e met schade Vlissingen binnenliep.

Deze tweede dag van de zeeslag zal De Ruyter niet geheel tot tevredenheid hebben gestemd. Was het voorval met Tromp niet gebeurd dan zou de Engelse vloot zonder meer het onderspit hebben gedolven. Het mocht niet zo zijn. Ook over de aanvalsdrijf van een aantal van zijn kapiteins was hij niet erg te spreken. Albemarle zal zich vast en zeker een stuk beter hebben gevoeld. Hij was er in geslaagd de Nederlanders die nacht van zich af te houden en wist dat de volgende dag Prins Rupert met zijn eskader te hulp zou schieten, dit betekende een aanzienlijke versterking van zijn vloot. Hij zal de volgende dag dan ook met optimisme tegemoet hebben gezien.

De derde dag

De volgende ochtend, pinksterzondag 13 juni 1666, was het mooi weer. Er stond een flauwe koelte uit ZO. Albemarle hield Krijgsraad en herzag zijn formatie, in het bijzonder zijn zwakkere schepen kregen een betere dekking van de nieuwe zware schepen. Ook Van Nes hield Krijgsraad, met de vlagofficieren en kapiteins zoals ook De Ruyter altijd deed. Besloten werd de eskaders in een dusdanige orde te brengen dat een frontlinie kon worden gevormd met Van Nes in het midden, Tromp op de rechter- en Banckert op de linkervleugel. Het streven werd nu de Engelsen te breken, waartoe alles werd bijgezet wat trekken kon: bram-, lij-, en waterzeilen; de doeken werden genat, evenals trouwens bij de vijand, die echter steeds net buiten bereik bleef.

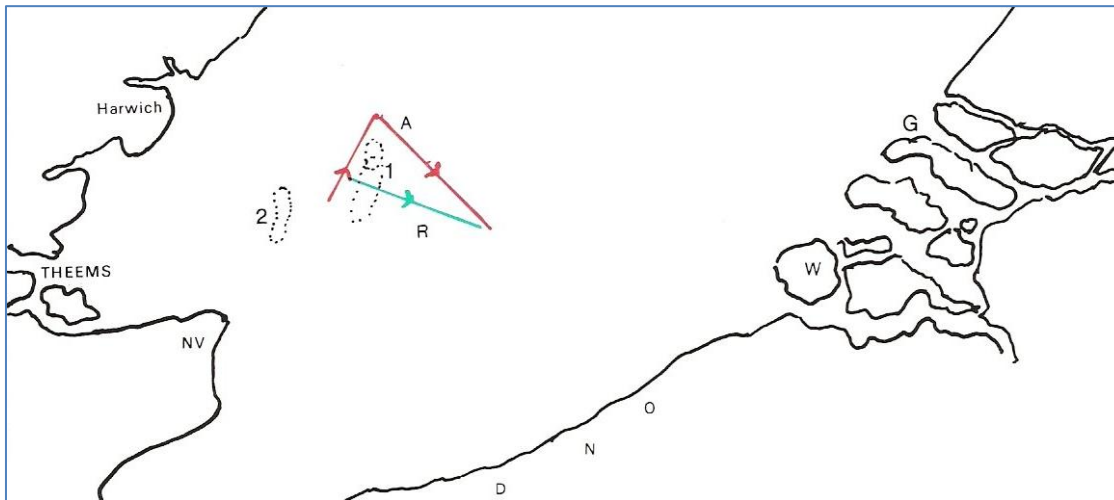
Kaart 7. De Ruyter achtervolgt Albemarle en Prins Rupert komt in zicht.

Rond 16 uur kreeg Albemarle het eskader van Prins Rupert in het zicht. Uit het journaal van Sir Thomas Allin, admiraal van Rupert's eskader, blijkt dat men uit het zuiden naderde en N.O.t.N. stuurde, even buiten de banken van Kentish Knock. Albemarle wilden beide vloot-eenheden zo spoedig mogelijk verenigen en veranderde koers, door een vergissing van zijn loodsen raakten echter drie van zijn zware schepen vast op de staart van de Galloperbank. De vlaggenschepen "Royal Charles" en "Royal Katherine" van respectievelijk Albemarle en sir Thomas Teddeman, vice admiraal van de blauwe vlag, zagen kans weer los te komen, maar de geweldige "Royal Prince", een schip van 92 stukken van sir George Ayscue, waaronder 16 42-ponders, stak het diepste van de drie en bleef onbeweeglijk vastzitten. Het was vallend water en Ayscue had geen schijn van kans. Toen Tromp hem met twee branders bedreigde gaf hij zich zonder slag of stoot over³. De Ruyter, uit vrees dat de Engelsen het schip misschien zouden terugnemen, liet het prachtige schip in brand steken. Ayscue werd gevangen genomen en later afgevoerd naar Den Haag. Hij was de hoogste Engelse zeeofficier die ooit gevangen werd genomen.

³ Een deel van zijn persoonlijk servies is nog te bewonderen in het Scheepvaart Museum van Amsterdam.

De vereniging van de vloot van Albemarle en het eskader van Prins Rupert kon niet verhinderd worden. Zodra mogelijk begaf Albemarle zich bij Rupert aan boord om Krijgsraad te houden met de beschikbare vlagofficieren. Dat zijn vloot niet vernietigd was vóór deze vereniging, werd aan Engelse kant een gemiste kans van De Ruyter geoordeeld.

Na de hereniging beschikte Albemarle over 65 schepen. Van dit aantal waren er nogal wat beschadigd, terwijl ook hier en daar bemanningen gedecimeerd waren en er gebrek aan van alles was. Daar stond echter tegenover dat het eskader van Prins Rupert geheel uitgerust en zonder problemen de strijd tegemoet kon zien. Dit eskader, aangevuld met enkele schepen die van de Theems afkomstig waren, was inmiddels aangegroeid tot zo'n 28 schepen. Kortom, het zag er zeker niet slecht uit.

Kaart 8. Vlootbewegingen gedurende de nacht.

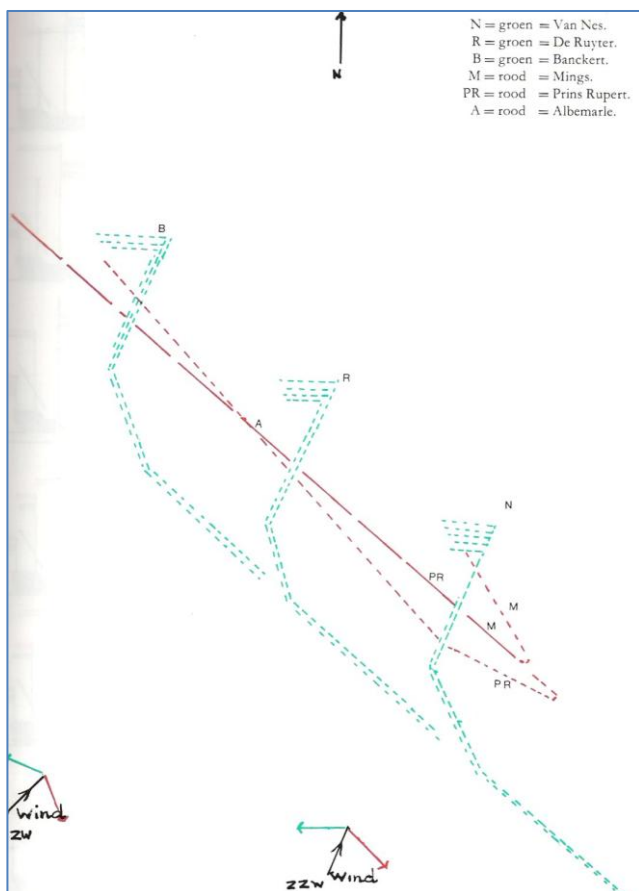
De vierde dag

Pinkstermaandag 14 juni 1666 was een koude ochtend met een wind die, ten opzichte van de vorige dag, tot westzuidwest geruimd was en die nu en dan tot hard aanwakkerde. De Nederlandse vloot bevond zich te halver zee tussen de monding van de Theems en Goedereede, ongeveer 32 zeemijl van North Foreland. De Ruyter's eerste opzet was gelukt: geen droogten konden zijn bewegingen belemmeren en met de heersende wind kon de vijand door zijn punt van vertrek niet anders dan aan lij opdagen. Weldra zag men nog twaalf Nederlandse schepen zich bij de vloot voegen.

Op de Krijgsraad, die ochtend, zette De Ruyter zijn aanvalsplan uiteen. Hij wenste, ongeacht de verliezen, op drie plaatsen tegelijk een gat in de vijandelijke linie te slaan. Daartoe zou de in drie eskaders verdeelde vloot in een frontale formatie aanvallen. De Zeeuwen en de Friezen, onder Banckert, behielden de linkervleugel; luitenant-admiraal Van Nes en vice-admiraal De Liefde met hun schepen tezamen de rechternleugel; De Ruyter nam het centrum met het gehele eskader van Tromp achter zich. De linkervleugel omvatte zo 23 kapitale schepen en 4 fregatten; de spits van De Ruyter 5 kapitale schepen en 2 fregatten met daarachter 14 of 16 kapitale schepen en 3 fregatten; de rechternleugel 13 kapitale schepen en 4 fregatten. De Nederlandse vloot was dus op papier nog 57 of 59 kapitale schepen en 13 fregatten sterk, in totaal dus zo'n 70 zeilen.

De redenen voor deze opmerkelijke gevechtsorde waren tweeledig. In de eerste plaats was er de wil van De Ruyter om met de "Zeven Provinciën" in een alom zichtbare positie de aanval te leiden. In de tweede plaats ging men er van uit dat Prins Rupert de vijandelijke voortocht zou leiden en wel met een weinig indrukwekkend eskader. Naar verwachting zou de Prins maar over drie of vier grote schepen kunnen beschikken, de rest waren kleinere fregatten.

Alles hing af van de gelijkheid van de uit te voeren scheeps-bewegingen en daarom koos De Ruyter voor zich en zijn seconden een alom zichtbare afzonderlijke positie en daarom ook was in elke vleugel een kapitaal schip aangewezen om een dergelijke positie in te nemen, zodat de bewegingen van de opperbevelhebber terstond konden worden gevolgd.

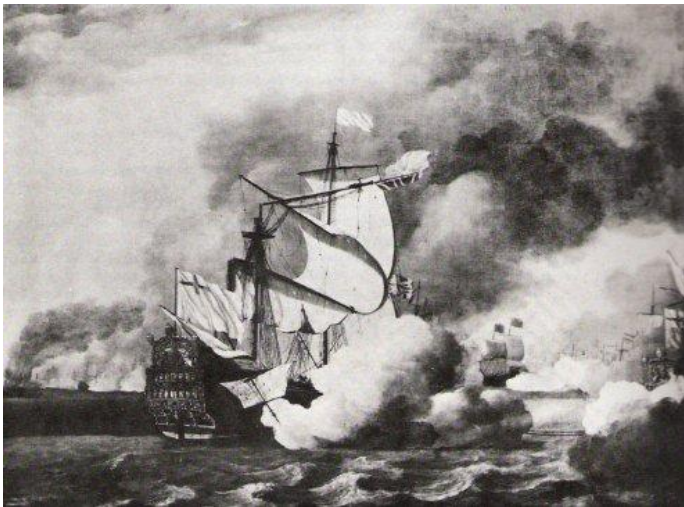
Na afloop van de gewone Krijgsraad heeft De Ruyter alle kapiteins toegesproken die nu, in plaats van een vaderlijk vlootvoogd, een keiharde admiraal tegenover zich vonden. Hij vertelde ze dat hij hen terdege had waargenomen en dat sommigen de strop hadden verdiend voor hun gedrag. Hij gaf ze nog één kans, als ze nu deden wat van hen verlangd werd zou alles vergeven en vergeten zijn. Achter die woorden stond de verse herinnering aan de harde vonnissen die een jaar geleden, na de slag bij Lowestoft, op de rede van Texel in 's Lands vloot waren gevallen. Cornelis Tromp hees, naar blijkt uit een tekening van Willem van de Velde, zijn vlag opnieuw aan boord van de "Gouda".

Kaart 9. De Ruyter's aanval op de vierde dag 's ochtends

Bij zonsopkomst bevonden beide vloten zich buiten elkaars gezichtsveld. Rond 5 of 6 uur nam men elkaar waar op een afstand van ongeveer 16 zeemijl. De Engelsen waren, op een oostelijke koers en met klein zeil, inderdaad aan lij. Het was omstreeks half negen toen de partijen bijna dwars van elkaar waren, juist buiten schootsafstand zoals De Ruyter dit verkozen had. Hij wachtte nog totdat hij de grootste openingen in de Engelse linie zag naderen, waarna hij van de wind afliep (dus stuurboord uitging) om zijn middentocht samen met de twee vleugels op drie plaatsen door de vijand te doen breken. De rechtervleugel was het snelst en brak tussen Mings en Rupert door de Engelse voorhoede heen, aanvankelijk koers en snelheid behoudend om buiten geschutsbereik van de Engelsen te komen. Na deze manoeuvre wende de groep van Van Nes over het achterste schip om, over stuurboord bij de wind, in westelijke richting, de enige koers die haar weer bij de Engelsen kon brengen, loefwaarts te zeilen. De divisie van Mings geraakte zodoende te midden van

de vijand en na korte tijd lagen de vice admiralen Mings met zijn oude Victory van 76 stukken en De Liefde met zijn nieuwe "Ridderschap" van 66 stukken zij aan zij in een afschuwelijk vuurgevecht gewikkeld.

Mings moest, na tweemaal te zijn gewond, de strijd opgeven. De "Ridderschap" werd zwaar beschadigd, het schip verloor zijn grote ra, en moest de strijd staken. De "Landman", van het eskader van Tromp, raakte in brand en vloog in de lucht. Een aantal andere Nederlandse schepen raakten ook in brand, men slaagde er in deze branden te blussen en de schepen bleven behouden.

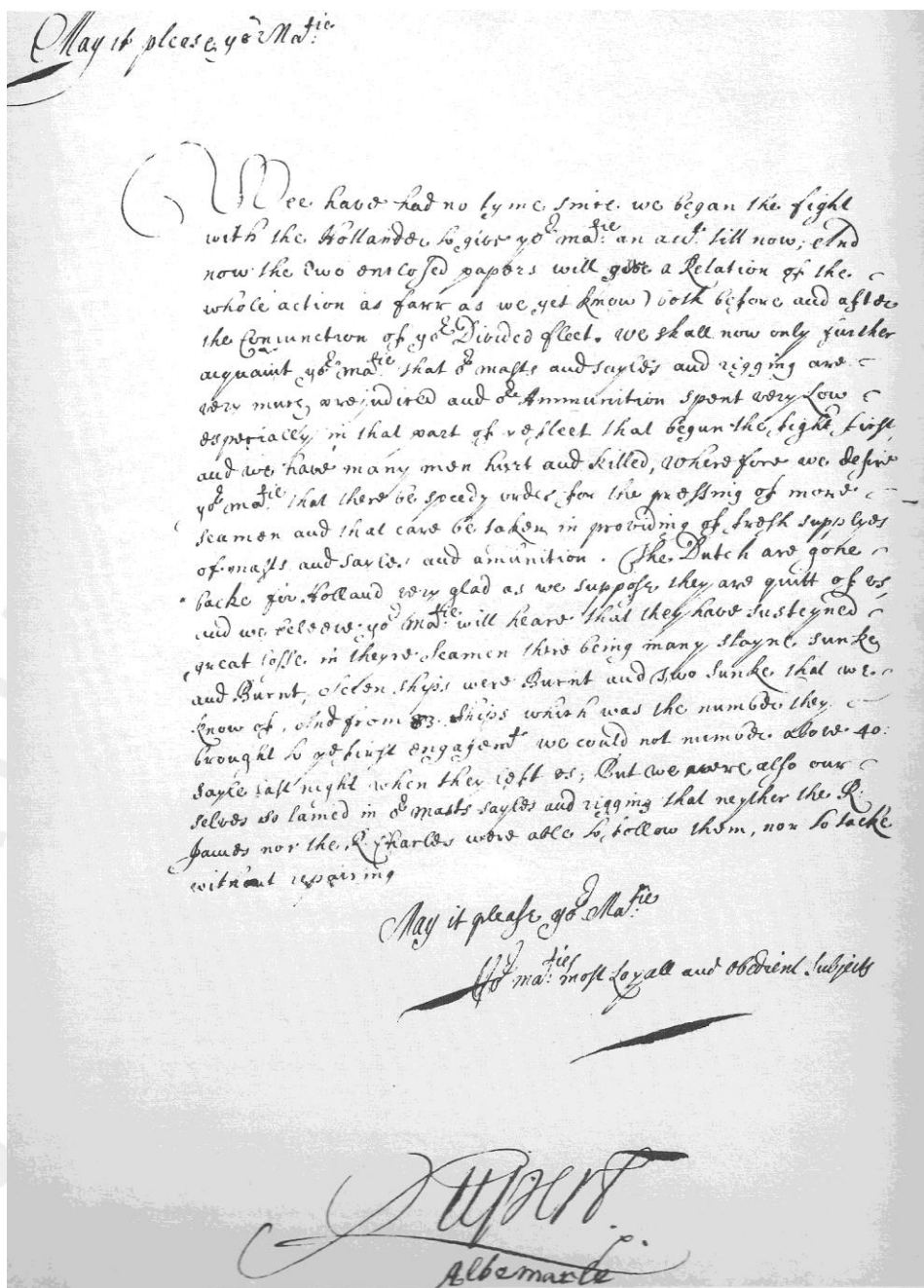
De "Royal Jamers" van Prins Rupert wordt op de 14e juni uit de strijd gesleept Willem van de Velde de Jonge, Scheepvaart Museum, Amsterdam.

De gehele eerste actie zal misschien een uur of drie geduurd hebben. Hierna trad een pauze in. De prachtige Engelse linie was geheel verdwenen, een franje van beschadigde schepen markeerde de horizon. De gevechten zetten zich voort, zoals De Ruyter het gewild had, in kleine groepjes, waarbij de Nederlanders steeds weer probeerden een Engelse groep met overmacht aan te vallen. Tal van schepen, zoals de "Dom van Utrecht" en de "Eendracht" van Van Nes konden op het nippertje gered worden van de vijand. In het geval van de "Eendracht" was het De Ruyter zelf die met zijn "Zeven Provinciën" Van Nes te hulp schoot.

In de middag probeerden de Engelsen de orde enigszins te herstellen. De Ruyter had echter nog één troef uit te spelen. Hij gaf bevel tot het overgaan op de 'oude vechtmethod': de vrije aanval van alle schepen met entering als doel. Omdat de meeste Nederlandse schepen zich aan loef bevonden was dit een zeer toepasselijke aanvalsmethode. Tromp kon hieraan niet meer deelnemen. Hij was, samen met Sweers, aan boord van de zwaar beschadigde "Gouden Leeuw" inmiddels Goeree binnengelopen. Schout-bij-nacht Bruynsveld veroverde twee vijanden, die aan elkaar vast geraakt waren: de "Black Bull" (onze oude "Wapen van Edam") en de "Essex". Korte tijd later verloor hij beide schepen weer, ze werden echter door Kapitein Pauw van de "Stavoren" opnieuw heroverd, onderweg naar Texel zonk de Bull alsnog. Vice-admiraal Coenders nam de "Clovetree" (onze vroegere "Nagelboom" van de V.O.C.). Kapitein Ruth Maximiliaan nam met zijn goedbezeilde "Wassenaar" de "Convertine" in bezit.

Tegen 18.00 uur was het bekeken, het ontwijken van Nederlandse enteraars onttaarde steeds meer in een algemene vlucht van de vijand. Bijna verloren de Engelsen ook nog het kapitale schip de "Royal James", van 82 stukken, het vlaggenschip van Prins Rupert. Vrijwel de gehele tuigage van het schip was naar beneden gekomen waardoor het stuurloos

en in feite reddeloos was. Ternauwernood slaagden de Engelsen er in het schip weg te slepen. Een roemloze, algehele aftocht naar de Engelse kust volgde.

Na afloop zorgden de Engelsen er voor dat dit beschamende voorval in geen enkel officieel verslag terug te vinden was.

De Nederlandse vloot zette de achtervolging in en slaagde er in nog enkele schepen te nemen. Vroeg in de avond stak er een dichte mist op en De Ruyter besloot terug te keren naar het vaderland. Nog diezelfde avond arriveerde hij op de rede van Vlissingen, zijn schip was versierd met vlaggen en wimpels ten teken van de overwinning.

Terugblik

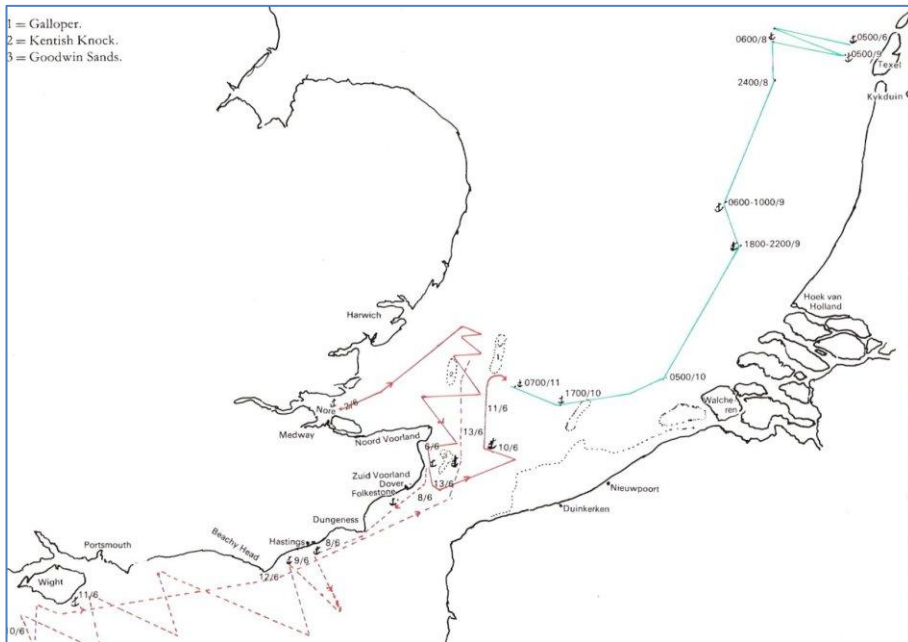
De Vierdaagse Zeeslag was de langste zeeslag ooit in de geschiedenis van de mensheid. Vier dagen lang vochten op een klein stukje Noordzee bijna 200 schepen, bewapend met zo'n 9.000 kanons en een totale bemanning van ongeveer 45.000 om de suprematie ter zee.

Onze vloot verloor:

- Vier schepen:
 1. "Duivenvoorde" (ontploft),
 2. "Hof van Zeeland" (ontploft),
 3. "Landman" (verbrand) en
 4. "De Liefde" (ontploft).
- Ruim 2000 Nederlandse zeelieden sneuvelen, waaronder drie vlagofficieren
 1. (vice-admiraal van der Hulst,
 2. luitenant-admiraal Cornelis Evertsen de Oude,
 3. schout-bij-nacht Stachouwer) en vijf kapiteins.

De Engelsen verloren verloren:

- twaalf schepen:
 1. "Bull" (gezonken),
 2. "Black Spread Eagle" (gezonken),
 3. "Clovetree" (veroverd door de "Groningen"),
 4. "Convertine" (veroverd door de "Wassenaar"),
 5. "Essex" (veroverd door de "Stavoren"),
 6. "Little Unicorn" (verbrand),
 7. "Loyal George" (veroverd door de "Deventer"),
 8. "Royal Prince" (verbrand),
 9. "Seven Oaks" (veroverd door de "Beschermer"),
 10. "Spread Eagle" (verbrand),
 11. "St. Paul" (verbrand) en de
 12. "Swiftsure" (veroverd door de "Reiger").
- Ruim 4.250 Engelse zeelieden vonden de dood, waaronder twee vlagofficieren
 1. (Berkeley en Christopher Mings) en
 2. tien kapiteins.
 3. Eén Engelse admiraal (Ayscue) werd gevangen genomen.

Kaart 10. Het hele verloop van de slag gedurende vier dagen.

Het was een daverende Nederlandse overwinning, daar was geen twijfel over. De Nederlanders waren er van overtuigd dat de Engelse vloot was vernietigd, dat was echter niet waar, de vloot was verslagen, maar zeker niet vernietigd. Alhoewel de Nederlanders voor het eerst in linie vochten was dit geen onverdeeld succes, het ontbrak vaak aan discipline om de nieuwe gevechtstactiek goed te kunnen uitbuiten. De overwinning werd pas op de vierde dag behaald nadat De Ruyter het sein voor 'ouderwets' aanvallen had gegeven. De Nederlanders waren gewoon beter in het gevecht op de vierkante meter.